

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА СУЧАСНІСТЬ – НОВИЙ ПОГЛЯД НА ЗБАГАЧЕННЯ НАШОЇ ЛЕКСИКИ

Анотація. Розглянуто особливості процесу оновлення сучасної української мови за рахунок неологізмів, запозичень та новотворів від запозичень. Досліджено особливості словотворення за допомогою словотвірних засобів – префіксів, суфіксів та основ.

Аннотация. Рассмотрены особенности процесса обновления современного украинского языка за счет неологизмов, заимствований и новообразований от заимствований. Исследованы особенности словообразования с помощью словообразовательных средств – префиксов, суффиксов и основ.

Annotation. The article studies the features of the upgrade process of the Ukrainian language by means of neologisms borrowing and borrowing from malignancies. The peculiarities of word formation with the help of derivational means – new words formation from the prefixes, suffixes and bases – have been examined.

Ключові слова: лексика, мова, запозичення, лексема, словотворення.

Україна здавна була на перехресті доріг завойовників, цілі століття не мала своєї державності, а отже, й не могла розвивати свою культуру та національну літературну мову. Українська мова постійно була відкритою для чужомовних впливів. Її впродовж століть пригнічували, переслідували, забороняли, у ній відбилася й польське, й австрійське, й румунське, й російське панування. Експансія російської мови продовжується й нині. Уже вкотре розігрується мовна карта, ставиться питання про надання російській мові статусу офіційної. Постійна присутність чужої мови, яка має пріоритет у державі, переважає в пресі, у державних установах. Мова вбирає в себе чи мимовільно, чи й з примусу чужомовні елементи, і це відчутно як на лексичному, так і на фонетичному, словотвірному та граматичному рівнях.

Протягом останніх десятиліть в українському суспільстві відбувалися значні зміни, що характеризувалися як політичними, так і економічними зрушеннями. Звісно, це знайшло відображення в процесах, що відбуваються в сучасній українській мові, зокрема активне поповнення її як новими словами, так і новими значеннями відомих раніше слів, а також надмірне вживання запозичень, що яскраво простежується в сучасному мовленні українців.

Метою статті є дослідження процесу оновлення лексики української мови шляхом запозичень та новотворів від запозичень.

Необхідно зазначити, що складні процеси в сучасній українській лексиці, пов'язані з появою значної кількості запозичень та виникненням нових слів, спричинили посилення уваги вчених до особливостей засвоєння та функціонування таких лексем в українському мовленнєвому просторі. Розглядали цю проблему у своїх дослідженнях Лесюк М. П., Клименко Н. Ф., Архипенко Л. М., Цимбалюк Т. В., Селіванова О. О. та ін.

Відкритість українського суспільства, можливість його громадян вільно подорожувати та значна кількість туристів з-за кордону, участь українських представників у міжнародних мистецьких конкурсах, фестивалях, турнірах, посилення зацікавленості до вивчення іноземних мов, функціонування міжнародної комп'ютерної мережі (Інтернету) визначають активне запозичення нової лексики в сучасних інноваційних процесах, яке, відповідно, стимулює дискусії щодо доцільності іншомовної лексики.

Ця проблема віддавна була однією з найактуальніших. У XIX ст. можливість та й доречність збагачення лексичного складу української мови внаслідок запозичень з інших мов визнавав І. Франко. "Не варто усувати з української мови слова тільки тому, що вони є і в російській, і в польській, і в чеській чи в інших слов'янських мовах, – зауважував він, – бо це "значило би добровільно обскубувати свою мову, а ... се ж не жадне крадене добро, а здобутки дійової праці, котрі чомусь же народились і повинні вийти на пожиток цілості" [1].

Словотворення в українській мові на межі XX та XXI ст. відображає не лише потреби в найменуванні нових реалій життя, а необхідність освоєння засобами української мови численних запозичень. Із неологізмів сучасності близько 22 % є найновішими запозиченнями, не враховуючи при тому слів, що утворені від іншомовних основ, а також тих, що вийшли за межі вузькоспеціальних терміносистем. Значна кількість неологізмів-входжень з інших мов зумовлена тим, що в житті пересічного мовця входить багато предметів і понять, які є новими лише для нього (та й для українського суспільства в цілому). Велика кількість нового в предметному (у широкому розумінні слова) світі часто приводить до того, що певна реалія приходить до нас уже з готовим найменуванням, яке закріпилось за нею в мовах тих країн, де вона виникла або була створена. Українська мова не встигає запропонувати таку назву для нового предмета, яка б базувалася на національній основі й вводила номінацію в лексичну систему.

Таким чином, система української мови, не маючи змоги освоїти саму предметну реалію, намагається освоїти, натуралізувати її іншомовну назву. У процесі освоєння формуються граматичні значення роду й числа в словах (*відео, пейджер, сканер, клон, шоу, плеєр, хакер, лобі* тощо), утворюються слова за допомогою власне українських чи спільнослов'янських словотвірних афіксів (*пейджерний, сканувати, клонований, лобіювати* тощо), зрештою, вичленовуються нові словотвірні елементи із запозичень (*відео-, -инг, веб-, -нет, шоу-* тощо), іншомовні слова поєднуються із питомими словами чи запозиченнями у складних словах (*Інтернет-кафе, відеоряд,*

В українській мові зростає кількість новоутворених однокоренових іменників – назв абстрактної дії, занять: *алмазобетонорізнання, алмазорізнання, бісероплетіння, ендопротезування, макроліквідація, медіамагнатство, бюджетування, докладення* (у банк), *доосвітлення* (теплиць), *люмпенізація, манкрутизація, маргіналізація, маркетингізація, окниження* (мови), *тінізація* (економіки), *університетизація* (інститутів) [2].

Триває процес творення іменників – назв абстрактних ознак. Він охоплює, насамперед, однокореневі слова на зразок: *громадянськість, лінгвіцизм, масовізм, мафіозність, техніцизм, укоріненість* [2].

Бурхливим потоком вливається в українську мову, насамперед в усне мовлення, лексика на позначення реалій новітніх технологій, лексика, яка входить у нашу мову у зв'язку з глобалізацією, комп'ютеризацією тощо, так звані американізми типу *процесор, принтер, чат, чіп, нік-нейм, драйв, драйвер, файл*, слова з інших галузей: *дистриб'ютор, брокер, менеджер, менеджмент, ексклюзив, імідж, консенсус, саміт, хіт-парад, хот-дог, шоп, трек* та багато інших. Деякі з них засвоюються в українських відповідниках, а деякі – в англійському, інколи дещо зміненому звучанні, без інших можна було б обійтися, але вживання такої лексики стає модним [3].

Науково-технічний прогрес вносить у життя сучасної людини нові реалії. Назви цих реалій необхідно адаптувати до української мови – або знайти їм адекватний український субститут, або погодитися з їх первинними, англійськими, але українізованими назвами, як це найчастіше буває [3].

Спостерігається помітне зростання емоційної виразності сучасної української мови, що виявляється в розширенні кола слів (іменників, прикметників, дієслів, прислівників). Їхньою характерною ознакою є переважно соціальна оцінка явищ, подій (позитивна, а частіше негативна), яка зорієнтована меншою мірою на визначення властивостей і поведінки людей, більшою – на окреслення ознак соціального світу й відносин. Перебудова соціальних відносин у суспільстві, зміна шкали оцінок, переоцінка цінностей стали тими чинниками, що зумовили зростання емоційно забарвленої та оцінної лексики в словниковому складі мови, а також активізацію словотворчих засобів, здатних оформляти цю оцінність та емоційність – основ, суфіксів, префіксів. До неї належать назви абстрактних дій, процесів, ознак, а також найменування осіб. Серед неологізмів набули поширення слова – назви абстрактних ознак, утворювані за допомогою суфіксів *-зм/-изм* (*тетчеризм, кучмізм*), *-щин(а)* (*жириновщина, азійщина*), *-ист/-іст* (*кравчукіст, кучміст*), *-ець* (*костенківець, морозівець*) [2].

До кола помічених та емоційно забарвлених одиниць потрапляють слова з аббревіатурними основами типу *імпер-* та *інтер-* (*інтерспорт, інтермузей, інтеркохання* (*іронічне*), *імперкомуніст*), *держ-, політ-, парт-* (*держархи, політолігархи*), *деп-* (від депутат): *нардеп, нардепівський, комдеп* [2].

Активним засобом творення емоційної та оцінної лексики є префікси, багато з них останнім часом посилили свої позиції. Найвищий ступінь ознак, розвитку дій вказують запозичені префікси *супер-, ультра- гіпер-, екстра-, архі-* (*супервізор, ультрамодний, архіважкий, гіперзростання, екстравидовище*). Засобом утворення оцінної лексики в українській мові продовжують бути питомі префікси *над-* та *за-*. Обидва вони багатозначні. У них серед інших значень представлено компоненти "якість, вища за норму": *надтонкий, задовгий, надшвидкий, надзвичайність* тощо. Рідше трапляються назви абстрактних ознак, дій і процесів, утворені від інших іменників: *надвартість, надвиробництво, наднапруга* [2].

Отже, як видно, у сучасній українській мові при збереженні її функціонально-стильової диференціації відбувається активна словотвірна й лексична інтеграція між стилями, розширення значень окремих словотворчих форматів та основ, перехід лексики одного стилю до іншого [2]. Не важко помітити, що з кожним роком українська мова активно збагачується різноманітними неологізмами, які утворюються на основі запозичень, іншомовних слів. З впливом науково-технічного прогресу всі ці слова знаходять безпосередній ужиток у сучасному мовленні українців. І це вважається позитивною ознакою, адже як суспільство повинно жити в гармонії з навколишнім середовищем, так і мова повинна з розвитком суспільних відносин оновлюватись, переходити на нову сходинку свого функціонування, але ні в якому разі не втрачати своєї самобутності, окраси й величності. Новоутворені лексеми повинні лише надавати українській мові сучасності, розвиненості. Якщо слово народилося й уживається певною частиною суспільства чи на певній території, йому треба дати право на існування, а життя покаже, чи виживе воно, чи залишиться в пасивному складі словника. І в жодному разі не нав'язувати й не забороняти його.

Наук. керівн. Архипенко Л. М.

Література: 1. Архипенко Л. М. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.) / Л. М. Архипенко. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 172 с. 2. Клименко Н. Ф. Диференційні та інтеграційні процеси в лексичі та словотворенні сучасної української мови / Н. Ф. Клименко // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. 3. Лесюк М. П. Розмовно-маргінальна лексика української мови та її лексикографічне опрацювання / М. П. Лесюк // Мовознавство. – 2007. – № 6. 4. Витнова В. В. Місце лексичних запозичень у сучасній українській мові / В. В. Витнова // Управління розвитком. – 2012. – № 12(133). 5. Віняр Г. М. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття / Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук. – Кривий Ріг, 2002. – Вип. 2. – 180 с.